

pe coastele Dalmației. În legătură cu originea daco-misiană a albanezei, autorul invocă și similitudinea tratamentului sunetelor indo-europene în albaneză și în rămășițele lingvistice dace.

Desigur că o parte din concluziile acad. Vl. Georgiev nu vor fi acceptate fără discuții și e evident că lucrării nu i se poate reproșa excesul de prudență. Se vor putea aduce obiecții de detaliu (cum se explică, de exemplu, că numele voit autohton al orașului Philippopolis — *Pulpudeua* — a fost dat în altă limbă decât aceea a locuitorilor provinciei?) sau de principiu (măsura în care e legitimă utilizarea comparației dintre tratamentele fonetice albaneze și fapte cu cel puțin un mileniu mai vechi), este însă clar că lucrarea deschide perspective noi, îndrăznețe și fructuoase. Prudența singură nu e un principiu activ în știință, ea poate deveni o stavilă când nu e îmbinată cu imaginația creatoare. Cartea acad. Vl. Georgiev nu e un manual, cu adevăruri de mult ciștigăte, ci expunerea unor ipoteze, solid construite și argumentate, în măsură să suscite cercetări în direcții noi și să scoată din impas o serie de probleme îndelung dezbătute, cum ar fi, de pildă, natura raporturilor româno-albaneze. Reexaminarea atentă a întregului material existent în lumina teoriilor acad. Vl. Georgiev va putea aduce confirmarea lor, transformându-le în cuceriri definitive ale științei.

I. Fischer

A. F. LOSEV, *Гомер*, Editura Pedagogică. Moscova, 1960.

Monografia profesorului Losev constituie o redactare mai amplă a cursului despre Homer ținut timp de peste două decenii la Institutul Pedagogic de Stat din Moscova. Dată fiind importanța și complexitatea problemei homerice, o asemenea lucrare de sinteză are un aspect puțin obișnuit.

Lucrarea cuprinde trei părți, intitulate succesiv: *Homer și timpul său* (p. 26—118); *Măiestria artistică a lui Homer* (p. 119—236) și *Realitatea artistică* (p. 237—343). În partea întâia, materialul vast informativ este împărțit pe cinci capitole. În primul capitol se expune rezumativ problema importantă a contradicțiilor în epos, care sînt clasificate sistematic (întreaga monografie prezintă caracter didactic, lesne accesibil) în : contradicții de fond, social-culturale, mitologic-religioase, contradicții de limbă și contradicții eterogene, de însemnătate secundară (p. 26 și urm.)

Cele mai importante sînt contradicțiile de natură social-culturală, între altele pentru că pun problema istoric-cronologică a creației homerice. Formele de cultură zugrăvite de Homer sînt — după cum arată Losev și după cum se știe îndeobște — caracteristice cu precădere epocii «mice-niene». Aceste forme se dezvăluie prin o seamă de indicii, din care autorul citează: prezența unor obiecte materiale ca scutul primitiv, brut, din piele, armele de bronz folosite în atac, produse meșteșugărești ca potirul-*depas*, cercelul Penelopei, etc. Fără a putea insista de pildă asupra chestiunii complexe a scutului, putem adăuga ca elemente miceniene în epos: palatul cu dublă incintă și curte interioară sau *megaron*-ul (cuvînt pregrecesc) lui Alcinoos, atestat la Tirinthos etc., carul de luptă creto-miceni, *diphros*, cu două roți, reprezentat pe frescele din Cnossos, ea și baia homerică de tip special *asaminthos*.

Afară de aceste elemente incontestabil mai vechi, prezente în cele două poeme homerice, se știe că eposul cuprinde informații relative la perioada corespunzătoare și ulterioară secolelor 13—12, care marchează ultimele evenimente legate de expansiunea răsăriteană a aheenilor, inclusiv episodul troian; cu alte cuvinte, informații în legătură cu venirea ultimelor seminții, «vest-grecești» sau doriene, pe pămîntul Eladei, precum și fapte istorice mai noi. În epos există

mențiuni relative la prima civilizație a fierului, mai slab reprezentată decât aceea a bronzului, fapt ce se constată în primul rînd statistic-lingvistic, fără ca problema cronologică a eposului să fie prin aceasta conturată definitiv¹.

Losev discută succint tema contradicțiilor de fond la Homer, atît de importante, după cum știm pentru discuția asupra întocmirii și redactării celor două poeme. Autorul expune didactic problema istoric-literară a făuririi și tradiției antice și moderne-contemporane a textului homeric (chestiunea « comisiei » lui Pisistrate, chestiunea Wolff-Lachmann, teoria « Kleine Lieder » și a « nucleului » epic etc.). În general Losev se situează, din punct de vedere al personalității autorului eposului homeric, pe poziția predominantă de cîteva decenii în exegeza celor două poeme, adică a realei existențe istorice a lui Homer. Ne permitem să observăm că asemenea atitudine, pioasă și lăudabilă, reprezentată azi în Germania de către Schadewaldt, nu rezolvă definitiv și convingător problema autenticității istorice a străvechiului rapsod — autor grec.

Profesorul Losev expune mai departe în spirit critic-obiectiv opiniile autorilor cunoscuți, istorici și filologi, în jurul problemei sau mai exact problemelor homerice. După știința noastră, nici una din concepțiile principale în materie de cercetare homerică nu este trecută cu vederea, autorul dovedind o largă familiarizare cu bibliografia citată parțial la p. 43—46. Lucrări mai vechi și mai noi ale autorilor apuseni, Bruno Snell, W. Nestle, Bowra, Bassett etc., sînt analizate în linia esențială și apreciate de regulă pozitiv. Lucrarea lui Bowra, *Heroic Poetry*, Londra, 1957, criticată sever în occident, este considerată pozitiv de Losev. Dintre numeroasele referințe asupra bibliografiei homerice, reținem pe acelea despre lucrările sistematice ale lui Myres (p. 135 și urm.) și despre aceea a lui Bassett, *The Poetry of Homer*, în care se exprimă concepția originală asupra relativității « einsteiniene » a timpului homeric, menită să legitimizeze numeroasele inadvertențe cronologice ale eposului.

În legătură cu latura social-culturală a eposului, autorul expune problema cardinală a *slaviei* la Homer (p. 87 și urm.) asupra căreia s-au purtat atît de îndelungate discuții. Problema nu poate fi expusă aici în toate amănunțele; acest lucru nu-l face de altminteri nici autorul monografiei. O contribuție utilă, ideologic justă asupra problemei a adus-o Lențman, printr-un studiu publicat în V.D.I. 1951, 2 (vezi și 1952, 2). Pe scurt, slavlia există la Homer, însă cu aspecte particulare legate de prezența modului de producție primitiv-patriarhal, încă nediferențiat. « Societatea » sau « lumea homerică » păstrează indicii nete ale instituției gentilice (mult discutata gîntă a lui Priam etc.). Alături de selavi de un tip particular există munca liberă; concomitent eposul cuprinde elemente ce aparțin viitoarei societăți împărțite pe clase (mențiuni ale proprietății individuale etc.). De altfel clasicii marxiști, Engels în primul rînd, au caracterizat deja esența socială a epepeelor homerice ca manifestări ale unei lungi perioade de trecere (Engels spune: « de la barbarie la civilizație »). Toate aceste trăsături ale eposului intră firesc în cadrul contradicțiilor menționate și se cuvin a fi analizate dialectic.

Nu putem insista asupra amănuntelor privind aceste contradicții, așa cum le prezintă profesorul Losev. De altfel, este fapt cunoscut că diferitele contradicții nu micșorează cu nimic valoarea literară a celor două poeme homerice. Profesorul Pippidi a formulat clar sensul lor, arătînd că întrucît toată lumea este de acord cu privire la intervalul vast de timp în care se desfășoară acțiunea *Iliadei* și *Odiseei*, este firesc ca acestea să cuprindă elemente din cele mai eterogene (în Prefața traducerii *Odiseei*, ESPLA).

În continuare sînt prezentate teme ca aceea a « unității artistice », tema importantă ideologică a « caracterului popular » al eposului (народность Гомера, p. 59—65), pe scurt, chestiunea

¹ De importanță deosebită este ritul tardiv al înmormîntării cu urnă și tumulus (incinerarea) prezent în *Iliada* (Patrocle) ca și *Odiseea* (Elpenor) necunoscut epocii miceniene; după unii adus din Nord de către dorienei.

aspectelor variate lingvistice (dialectale și, în parte, de fond) eolice, ionice, atice (« perfecționarea atică » a eposului) și altele. De sigur nu pentru fiecare din aceste probleme autorul prezintă soluții definitive, pentru simplul motiv că ele nu au fost încă formulate ca atare.

Capitolul al V-lea al primei părți cuprinde un material important, intitulat *Bazele social-istorice ale problemei*. Aci aflăm date deosebit de interesante, de pildă în sugestivul paragraf despre *Lupta noului cu vechiul* (p. 83 și urm.). În sfârșit în ultima parte a monografiei găsim o prezentare — nu prea extinsă — a problemei actuale și pasionante a relației dintre eposul homeric și textele creto-miceniene, recent descifrate, deja luată în discuție de către diverși autori (în U.R.S.S. de S. Lurie).

Partea întâia a lucrării se încheie cu tema (cap. 6) intitulată *Tendențele progresiste la Homer*. Este — după părerea noastră — una din secțiunile cele mai interesante și mai originale ale lucrării. Ne mulțumim să reținem titlul sugestiv al paragrafelor: *tendențele antirăzboinice* (ca exemplu: solia la Ahile, *Iliada* I), *elementul pașnic în comparațiile homerice* (aci sînt prezentate studiul lui A. Platt și lucrarea voluminoasă recentă a lui Severyns vol. III), *tendențele antiaristocratice* (aci se depășește motivul aproape banalizat al figurii protestatate a lui Thersit) etc.

Partea a doua a lucrării lui Losev este intitulată *Măiestria artistică a lui Homer*. Ca și în restul lucrării sînt expuse datele principale ale problemei, în lumina opiniilor numeroșilor cercetători ai chestiunii redactării și stilului celor două epopei. Regăsim temele curent discutate pe plan critic-literar despre « unitatea eposului » și « monumentalitatea » lui, despre « naivitatea » homerică (se pare naivă ea însăși și cu nimic justificată: Losev o respinge), despre « caracterul eroic » al așa-numitei lumi homerice, tema « pesimismului » și nu mai puțin a « comicului » eposului homeric, despre « sentențialism » și discursuri în epos etc. Materialul pare greu de prezentat într-o recenzie și atragem atenția cititorilor asupra conținutului cap. III (p. 182 și urm.) deși o selecțiune bazată pe importanța problemelor este într-o anumită măsură nefirească.

Realitatea artistică este titlul ultimei părți a lucrării profesorului Losev. Această parte se deschide cu o interesantă prezentare psihologică a principalilor eroi ai eposului: Ahile, Agamemnon, Hector, Ulise, dintre femei Nausicaa (lipsește Penelope). În puține cuvinte ni se oferă portrete sugestive, exacte, fondate pe citate din text (trad. Jukowski, Veresaev).

Nu putem trece cu vederea în această recenzie, obligat rezumativă a unei lucrări ea însăși sintetică, problemele expuse în final asupra zeilor la Homer, asupra destinului (*moira, aisa, polmos*) asupra mitologiei chthonice, atît de magistral cercetate de Nilsson și mai ales de W. F. Otto, tema « umorului divin » (secundară), tema raportului zei-oameni etc. Toate aceste chestiuni și teme de importanță diversă, dar incontestabilă, definesc ansamblul creației eposului homeric, constituind trăsăturile indisolubile ale societății descrise de Homer.

C. Săndulescu

JACQUELINE DUCHEMIN, *La Houlette et la Lyre*, Recherche sur les origines pastorales de la poésie, I, Hermes et Apollon, Les Belles Lettres, Paris, 1960, p. 370.

În Franța apar în ultima vreme tot mai des lucrări în domeniul istoriei literaturii grecești cu o orientare materialistă. După monumentală teză de doctorat a lui Gabriel Germain, *La Genèse de l'Odyssee* (1954), iată cartea prof. J. Duchemin, *La houlette et la lyre*, care tratează în spirit materialist apariția celor mai vechi forme de poezie prin investigații făcute în perioada preliterară. Volumul de față constituie prima parte a cercetărilor prof. J. Duchemin asupra originilor pastorale ale poeziei, cum precizează însăși autoarea « ale poeziei grecești în primul